

RAMON D'ABADAL I L'INTENT DE NORMALITZAR L'IEC ELS ANYS SEIXANTA

FRANCESC VILANOVA I VILA-ABADAL
Universitat Autònoma de Barcelona

El març del 1966, Ramon d'Abadal i de Vinyals escrivia una llarga i molt sincera carta al seu amic Jordi Rubió i Balaguer. A banda d'exposar-li els seus problemes de salut, Abadal entrava a reflexionar sobre l'Institut d'Estudis Catalans i el seu futur, en aquells moments molt incert:

[...] L'Institut em preocupa molt. Estem vivint d'uns records, però els records són cosa de vells, quan els vells ens acabem els records aniran esmortuint-se. Fa molt temps, massa temps, que no fem res més que mantenir un caliu, tan sagrat com vulguis, però a la fi caliu, que com tot caliu va marfondint-se. I, mentrestant, el món no s'atura; al contrari, cada dia marxa més depressa i amb més empenta.

Quan penso que fa cinquanta anys que l'Institut havia de publicar les Cròniques i estem com el primer dia, o pitjor, perquè ara ni tenim l'esma de proposar-nos-ho. Estem envellits i anquilosats, quan hauríem d'ésser el motor propulsor de la cultura catalana.

I si no es salva la catalanitat de la cultura del nostre país, què se salvarà, de Catalunya? De capelletes, no en viurem pas. Temo que no estiguem veillant, a l'Institut, un moribund. Temps enrer, un membre ja es queixava de la preponderància dels temes necrològics en les Sessions generals: notícies dels absents, records dels difunts [...].

Molt discutir i no fer res. Perdona'm el meu pessimisme. Potser és fill de la personal decadència. Millor que fos així. Que jo passi i que *allò* continuï flamejant [...].¹

La preocupació per l'Institut i el seu futur omplirà els darrers anys de la vida de Ramon d'Abadal d'una manera preferent. Fet el gruix principal del treball historiogràfic; a vint-i-cinc anys de la fi de la Guerra Civil, aquesta institució va començar a ser el centre d'interès de Ramon d'Abadal per una raó que anava més enllà de la purament acadèmica: la possibilitat de situar l'Institut en una posició de reconeixement públic de les administracions franquistes. Per Abadal, aconseguir aquest estatus era fonamental per a assegurar la supervivència de l'Institut i anar cap a la seva renovació. Feia més de vint anys que l'IEC treballava en condicions de semiclandestinitat, sense pràcticament recursos econòmics, fora d'aquells que s'aconseguien de «mecenes» més o menys ocasionals, i ja era hora, en el moment en què semblava que hi havia una possibilitat, de revifar-lo. Es tractava, en paraules de Ramon d'Abadal, que «aprofitant aquesta ocasió tot s'ordeni una mica».²

1. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 8 de març de 1966, Arxiu Jordi Rubió i Balaguer (ARJB), Sant Boi de Llobregat.
2. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 5 de setembre de 1962, AJRB.

L'«ocasió» que assenyalava Ramon d'Abadal estava determinada, sobretot, per dos factors: d'una banda, la creació d'Omnium Cultural havia permès que aquesta institució cedís una part del seu local, el Palau Dalmases, per als papers i algunes de les activitats de l'Institut.³ Això, i aquest era el segon factor, obria una certa perspectiva d'estabilitat, comoditat i mitjans que, un temps enrere, haurien estat inimaginables. Ara bé, fer més coses volia dir tenir més mitjans econòmics i això era pràcticament impossible amb una institució que vivia en la situació de semiclandestinitat tolerada. Era un cercle vicis. Si fins aleshores l'IEC s'havia finançat, poc, amb aportacions de «mecenes», aquest camí era cada vegada més difícil, i, si es volia buscar una font de finançament més àmplia i regular, l'Institut hauria de sortir a la llum pública, hauria de ser reconegut per l'Administració pública, cosa que, de moment, semblava impensable. La suspensió de les activitats d'Omnium Cultural, per una ordre governativa, i el tancament consegüent del Palau Dalmases, l'any 1963, van tornar a deixar les coses com abans. L'Institut quedava altra vegada en la més absoluta precarietat i amb l'agreujant que els seus membres no podien accedir als papers i el material dipositats al Palau Dalmases. Tot això ho sabien perfectament les autoritats franquistes, que coneixien amb força precisió les activitats i els membres de l'Institut. Però, com assenyalava un informe «oficial», l'Administració espanyola mantenia una actitud «estranya», que es resumia en la «tolerància alegal» que practicava respecte de la vida de l'Institut:

[...] El Estado parece fingir que ignora la existencia del Institut y el Institut obra como si el Estado no existiera. Así que empezaron a reanudarse las actividades del Institut, hubiera cabido la posibilidad de cortarlas de raíz y aniquilarlas; pero después de tantos años de «clandestinidad tolerada», ello es totalmente imposible. Varias veces se ha intentado arbitrar una solución a este problema, pero las gestiones fracasaron, y creo saber que algunas veces ello se ha debido a obstáculos puestos por el Ministerio de la Gobernación.⁴ No obstante, no pueden transcurrir muchos años con una institución en tan anómala situación jurídica. Actualmente, una «extirpación» del Institut sería algo tan «dictatorial» y sonado, tanto en Cataluña como en los ambientes culturales de España y del extranjero, que no es en modo alguno recomendable. Téngase en cuenta que el Institut publica revistas y libros de investigación, algunos de auténtica categoría, y que se citan y manejan en los trabajos de los especialistas. Tales revistas y libros, por ser técnicos y por sutiles argumentos difíciles de precisar, se publican sin pasar por censura y sin ser perseguidos por ésta, que se limita a prohibir su exhibición en escaparates de librería (es francamente raro que puedan existir relaciones entre el Departamento de Censura y un organismo en tan singular situación oficial; supongo que son relaciones meramente orales). Lo curioso es que me han asegurado que la Dirección General de Relaciones Culturales compra al Institut buen número de los libros que publica ahora para exponerlos en el extranjero. Si esto es cierto, tiene alguna gravedad, pues podría creerse que el Estado, en el extranjero, quiere dar la sensación de que el Institut funciona normalmente, al paso que en España tolera su clandestinidad.⁵

3. Miquel COLL I ALENTORN, «Els primers setanta-cinc anys de l'IEC», a M. COLL I ALENTORN, *Història/2*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Curial, 1992, p. 505. Hi ha una manca absoluta de fonts documentals per a reconstruir la història de l'Institut d'Estudis Catalans, sobretot per a l'etapa del franquisme. La impossibilitat de consultar els arxius principals relacionats amb aquesta institució, m'ha obligat a fer una reconstrucció parcial i incompleta de la qüestió dels intents de legalització de l'IEC a través de la Diputació de Barcelona. Per tant, m'he limitat a exposar la participació d'Abadal en aquests episodis, tot i la dificultat que representa no poder contextualitzar tot aquest afer.

4. En aquells moments era ministre de Governació el general Camilo Alonso Vega. Hom es pot imaginar què podia pensar aquest personatge de l'Institut d'Estudis Catalans.

5. Martí de RIQUER, *Informe al IX Congreso Nacional del Movimiento*, Madrid, Comisión 1a, 1964. Citat a JOSEP MELIÀ, *Informe sobre la lengua catalana*, Madrid, Magisterio Español, 1976, p. 235 i 236.

L'interès de l'informe es trobava en el diagnòstic que feia de la situació de l'IEC. Però encara era més important la conclusió, perquè permet veure com Martí de Riquer i Ramon d'Abadal van coincidir en el diagnòstic i la possible sortida al problema (és clar que tampoc no hi havia gaires solucions més). Si no hi va haver una intencionalitat a l'hora de posar en marxa els mecanismes de la negociació, almenys l'informe de Martí de Riquer va servir per a avisar un sector del franquisme (el del Movimiento) sobre una possible solució a aquest afer i, a la vegada, era útil per a Ramon d'Abadal, en la mesura que podria trobar un ambient no tan refractari i, també, podia ser entès com un bon termòmetre del que pensava un sector «il·lustrat» del règim. La sortida era la legalització de l'Institut per la via de la Diputació de Barcelona:

Actualmente parece que la coyuntura es buena para intentar una solución definitiva. Me consta que los «mecenas» aludidos empiezan a estar cansados de serlo, lo que pone al Institut en difícil trance económico. La solución de este problema es mucho más sencilla de lo que parece a primera vista, pues se trataría de mantener en vigor el acta fundacional del Institut d'Estudis Catalans, que hace de éste una dependencia de la Diputación Provincial de Barcelona, y al presidente de ésta, presidente nato de aquél. Téngase en cuenta que me refiero al acta fundacional, no a los estatutos que se adoptaron durante el gobierno del general Berenguer, que dan cierta autonomía al Institut, y que creo que hay que proceder prescindiendo de estos estatutos, aunque, de acuerdo con ellos, la solución también sería posible. Una vez encuadrado el Institut de nuevo en la Diputación Provincial, ésta ya se encargará de centrarlo exclusivamente en tareas eruditas y de quitarle matiz político.⁶

La proposta de Martí de Riquer (limitar el paper de l'IEC al terreny de l'erudició, desactivar la càrrega política i posar-lo sota la tutela directa del president de la Diputació) i els plantejaments «possibilistes» de Ramon d'Abadal, Jordi Rubió o Miquel Batllori (reconeixement legal de la Diputació i l'Administració central, sota la figura d'una corporació científica o una acadèmia) eren coincidents en la seva base: treure l'IEC de la semiclandestinitat i posar-lo en situació de demanar ajuts i mitjans per tirar endavant la seva tasca, i fer-ho per l'única via possible, la negociació. Només calia trobar els termes exactes que definissin la vinculació entre les institucions.

El tancament del Palau Dalmaes feia més urgent que mai buscar una solució al problema de l'Institut i oferir-li possibilitats de sobreviure. Amb aquesta necessitat, i prenent com a referència el clima, del qual Riquer era un bon exponent, la primavera del 1964 Ramon d'Abadal i Miquel Batllori van començar a mantenir contactes, a Madrid, amb càrrecs polítics i personalitats culturals per temptejar el terreny. Entre maig i juny, Ramon d'Abadal va visitar Ramón Menéndez Pidal, el marquèes de Lozoya i, sobretot, Jesús Pabón; juntament amb el pare Miquel Batllori, va visitar també Vicente Gállego. De totes aquestes entrevistes en va sortir, aparentment, una proposta concreta: vincular, mitjançant l'adhesió, l'IEC a l'Instituto de España. Amb una relació com aquesta, l'Institut passaria a tenir un estatus quasi legal i, per tant, podria rebre un suport oficial i públic. La basa principal amb què es jugava aquesta carta era el reconeixement oficial que gaudia l'IEC davant la Unió Acadèmica Internacional, la qual cosa li donava un valor considerable. A més a més, el sol fet que l'IEC fes «el gest [...] d'adherir-se a l'I. de E. [Instituto de España] és ja una prova que no és «rojo-

6. Ídem, p. 236 i 237.

separatista”!!!».⁷ En concret, es tractava d'integrar «al Instituto de España, en la forma que mejor pareciese, las tres entidades más competentes para el estudio y fijación de las lenguas gallega, vasca y catalana», i també deia: «[...] Nuestras gestiones van encaminadas a la consagración oficial del Institut d'Estudis Catalans [...] a los fines de la lengua catalana [...] que ha continuado y en su semi-clandestinidad prosigue los estudios sobre el idioma».⁸ Vist des d'un altre angle, «se trata, *nunc et hic*, de superar la actual situación del Institut, cambiando el área en que se mueve, provincial y asfixiante, por un campo más amplio, más abierto y más cómodo: el de la relación con el Instituto de España y con el Ministerio de Educación Nacional».⁹

Mentre, a Madrid, es continuaven fent aquestes gestions, a Barcelona, Ramon d'Abadal reunia els presidents de les tres seccions de l'Institut (Jordi Rubió, Joaquim Carreras i Artau i Pere Bohigas) i el secretari (Ramon Aramon) per explicar-los els contactes mantinguts al voltant de la vinculació de l'IEC a l'Institut de España. Tot i que s'havien posat en marxa aquestes gestions, Ramon d'Abadal havia continuat treballant en la línia d'arribar a un acord amb la Diputació de Barcelona, «para normalizar la situación legal y económica del Institut; es una negociación delicada y que de momento es mejor no airear».¹⁰ El 4 de juliol, Abadal va tenir una «entrevista muy larga, muy sincera, incluso cordial [amb el president de la Diputació, Joaquim Buxó, marquès de Castelflorite]», i en comentava: «Le informé de nuestras gestiones, que teme él que a última hora encuentren grandes dificultades por el lado de Gobernación. También lo temo yo. Por Gobernación y por la intriga de los “consabidos” de Barcelona».¹¹ Si les negociacions que es duïen a terme a Madrid podien tenir la seva transcendència, el contacte amb la Diputació de Barcelona era «de una importancia enorme para la vida cultural catalana».¹² Abans que les vacances d'estiu interrompessin les activitats, el 9 de juliol, Ramon d'Abadal va visitar Jordi Rubió per donar-li notícies de l'entrevista amb el president de la Diputació.

A la tornada de l'estada al Pradell, el 21 de setembre, Ramon d'Abadal va acordar amb el president de la Diputació de reprendre les negociacions al voltant de l'Institut. Immediatament, Abadal va proposar a Jordi Rubió fer una reunió de la Secció Historicoarqueològica, en què potser ells, «els primitius institucionals», podrien examinar la situació i parlar de l'afer, i també deia: «[...] Fóra molt recomanable [...] la màxima concurrència i en especial la de Soldevila i la de Coll que representen els sectors més polítics de la Secció».¹³ El 23 d'octubre es trobaven Abadal i Pere Bohigas per parlar

7. Carta de Miquel Batllori a Ramon d'Abadal, 10 de juny de 1964, Arxiu Abadal Pradell (AAP), Granollers de la Plana.

8. Carta de Ramon d'Abadal a Ramón Menéndez Pidal, 5 de juliol de 1964, AAP. Paral·lelament a aquesta gestió, Jesús Pabón s'havia entrevistat amb el ministre d'Educació Nacional, Manuel Lora Tamayo, per plantejar-li els termes del projecte proposat (Carta de Jesús Pabón a Ramon d'Abadal, 23 de juny de 1964, AAP). A més a més, Pabón tenia el suport de la gran amistat que existia entre Lora i el doctor Ramon Pasqual i sabia que el ministre consultava tots aquests assumptes al científic català.

9. Carta de Jesús Pabón a Ramon d'Abadal, 16 de juliol de 1964, AAP.

10. Carta de Ramon d'Abadal a Ramón Menéndez Pidal, 5 de juliol de 1964, AAP. L'historiador castellà es va mostrar completament disposat a ajudar en totes aquestes qüestions (Carta de Ramón Menéndez Pidal a Ramon d'Abadal, 15 de juliol de 1964, AAP): «Veo que la integración del Institut d'Estudis Catalans en las corporaciones reconocidas por el Estado, lleva buen camino según Ud. me dice. Si el Ministro o el Marqués de Lozoya me hablan, claro es que le apoyaré según lo creí desde que se inició esta cuestión.»

11. Carta de Ramon d'Abadal a Jesús Pabón, 5 de juliol de 1964, AAP.

12. Ídem.

13. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 19 d'octubre de 1964, AJRB.

de l'«afere Institut-Diputació», i el dia 30 es convocava un ple per parlar d'aquestes gestions. La reunió estava convocada per al 6 de novembre, i durant aquell dia Ramon d'Abadal va estar preparant un guió per intervenir en la reunió. A mig matí, però, avisava Pere Bohigas que no hi podria assistir per culpa «d'una recaiguda» en el seu asma bronquial, i hi afegia: «[...] Ara bé. Crec profundament que les actuals circumstàncies que coneixeu prou, poden ser molt transcendents per a la vida de l'Institut i l'acompliment de la que entenc és la seva missió com a animador i propulsor de la cultura catalana, gosaria dir de la pròpia vida de la cultura catalana»,¹⁴ i continuava:

Desitjaria poder dir-li la meua opinió davant tots els companys. ¿Fóra massa pretencions demanar que s'ajornés tota resolució sobre les gestions entre mans, fins a una pròxima reunió?

Sé que avui són a Montpeller els companys Soldevila i Soler; raó de més.

Convindria —em sembla— molt, que a la sessió en la que s'haguessin de prendre acords resolutius, hi fossin presents la major part possible de membres i, encara, que sapiguessin bé la transcendència del que va a tractar-se, a fi que cadascú pogués decidir amb ple coneixement i responsabilitat.

Si jo hi pogués ésser present, a la sessió resolutòria, em permetria demanar el vot secret perquè cadascú pogués decidir per les seves raons, al marge de qualsevol consideració personal o externa.

La reunió plenària es va ajornar, però el 13 de novembre es va fer, al domicili d'Abadal, la sessió de la Secció Historicoarqueològica que havia proposat a Jordi Rubió un mes abans. Es va plantejar el tema de les negociacions amb la Diputació i el Ministeri d'Educació Nacional, presentat i defensat per Jordi Rubió, i es va obrir un torn de discussió, en el qual Miquel Coll i Alentorn es va oposar resoludament a buscar, en la Diputació o el Ministeri, la via de reconeixement de l'Institut.

A la fi, es va convocar la reunió posposada per al 4 de desembre. Uns dies abans, Ramon d'Abadal va preparar unes notes de cara a la seva intervenció. Per començar, Abadal feia un breu repàs a la fundació de l'Institut i els seus objectius inicials; la conclusió era que «complí molt bé la seva missió». Ara, però, «han passat cinquanta anys», i hi afegia: «El món ha sofert i està sofrint la més gran transformació de la seva història. Mentrestant en fa vint-i-cinc que ens trobem en estat de latència, vegetant, esperant pacientment la vinguda de millors temps.¹⁵ Mentrestant, el món fa el seu camí, no s'atura com nosaltres; la cultura es fa al marge nostre.»

Després d'aquesta entrada per situar-se, Abadal plantejava «unes qüestions marginals» que tenien molt de bàsiques i centrals; eren una radiografia dels mals més importants de l'Institut. Entre aquests, els més importants eren:¹⁶

Situació cultural, la marxa de la cultura, dispersa i sense sentit català. La cultura no pot aturar-se i la gent ha de viure. No hem pogut publicar les Cròniques. Mentrestant sortien la Bernat Metge i Els Nostres Clàssics. No tenim secretaris-redactors. Amaguem els llibres per a no deixar-los a la Biblioteca pública [...].

Les notes següents eren més extenses i, temàticament, s'escapaven de la discussió estricta sobre el futur de l'Institut; en canvi, servien a Ramon d'Abadal per parlar de diferents coses d'actualitat

14. Carta de Ramon d'Abadal a Pere Bohigas, 6 de novembre de 1964, AAP.

15. En aquest punt, Abadal hi havia afegit una nota irònica: «purs, innocents i incontaminats, talment com l'Església espanyola».

16. Ramon d'ABADAL, *Notes vàries per a la redacció dels reports de l'Institut. Novembre-desembre 1964*, AAP.

i emmarcar la seva preocupació per l'IEC en un marc més general. Tenien una càrrega crítica evident pel que feia al passat de la institució, però no eren gaire amables respecte al present i al futur:

La situació falsa actual (il·legal, clandestina). Títol de creació, acord de la Diputació de 4 jul. 1930, caldria legalitzar-lo d'acord amb la llei d'associacions (Noguera).

D'altra manera, no pot ésser més que una dependència de la Diputació. Avui es viu per una tolerància extralegal.

Avui no es compleix la finalitat cultural de l'Institut, perquè no és possible. La cultura la fan homes i els cal viure, se'ns està escapant la gent. No aturarem la cultura; la cultura es va fent fora del nostre esperit.

És evident que l'esperit nacionalista donà a l'Institut la seva gran empena cultural; avui, però, aquest esperit no pot donar-li medis de viure. Morir o pactar, o viure en els llimbs de l'esperança, que és una agonia lenta. Què s'hi guanya?, què s'hi perd? El gran perill del desbordament demogràfic, combinat amb la [?].

Suposem que les il·lusions nacionalistes tinguin realitat: què passarà? Que nosaltres, personalment, serem bandejats. Però la nostra obra serà aprofitada i afillada, renegant dels pares. Si en canvi deixem morir la cultura catalana, ¿es lograrà reviscolar-la? Les tendències mundials. El signe del temps del Concili. La intransigència com a norma.

Això porta a la comparació amb el problema de l'Església. Tradició i renovació. Hem de plegar-nos a un dogmatisme sobrepassat? Hem d'ésser Ottavianis? El nacionalisme és típic dels pobles subdesenvolupats o dels gaullistes i franquistes. No estem fent la «capelleta»?

Cal continuar la història lògica de Catalunya d'anar contracorrent del món? O bé plegar-se al signe del temps?

Plantejament del problema concret. Jo vaig dir-li al President [de la Diputació]: «prescindamos de principios y vayamos a la redacción de textos regulativos, que siempre permiten la discusión o retoques y enmiendas». El diàleg no polític no és claudicació. La col·laboració per un fi concret, no és col·laboració pròpia.

Aquestes notes podien ser considerades com l'entrada general, una visió molt personal de Ramon d'Abadal sobre el paper de l'Institut, passat i present, en una societat que, a pesar del marc polític, anava canviant. Darrere cada un dels punts, Abadal definia una posició política molt concreta, plenament vinculada amb el que, en aquells mateixos dies, escrivia en els seus informes per al comte de Barcelona. El punt de partida era molt clar: l'Institut era una creació de Prat de la Riba i del regionalisme (la Mancomunitat); la seva època daurada va coincidir amb aquest període i amb la «generació de l'Institut». Amb la fi de la Guerra Civil i el triomf franquista, l'IEC havia entrat en un període d'hivernació, del qual, ara, havia de sortir. La conclusió era igual de clara: renovar l'estructura, el personal i els continguts, o esperar que l'agonia s'acabés amb la mort natural de la institució. Ara bé, aquesta renovació no es faria en un nou marc polític, dibuixat per una puixança del nacionalisme català; al contrari, aquest s'encarregaria de buscar noves fórmules (encara que fossin a partir de l'IEC), però no recuperaria l'Institut tal com havia estat abans de la guerra. Com que ni el franquisme ni el nou nacionalisme català feien gran cosa per l'Institut (almenys per l'Institut que ell coneixia, vivia i patia), calia buscar una tercera via. Abadal no podia estar d'acord en la liquidació del 1939 i la creació del fantasmagòric Instituto Español de Estudios Mediterráneos, ideat per Ramón Serrano Suñer; però tampoc no compartia les posicions irreductibles, que interpretaven qual-

sevol contacte amb les autoritats franquistes (fos a escala estatal o provincial) com una claudicació i una traïció als ideals de la pàtria. Entre les dues posicions, n'hi havia una altra, la tercera: negociar sense perdre de vista els interessos i la missió de l'Institut, i fer-ho a partir dels textos fundacionals que definien la naturalesa i l'estructura de l'IEC.

Ramon d'Abadal, però, no oblidava les qüestions i els problemes més concrets i immediats a què s'enfrontava l'Institut l'any 1964, i en tenia una llista ben llarga:

1. Relacions culturals amb els centres internacionals (participació en institucions, congressos, publicacions). Conjuguar amb els centres de Madrid.

2. Dreçar un equip de secretaris redactors, estimulant que n'hi hagués especialment un a cada secció (les seccions i no el ple han d'ésser els centres actius). El ple és el lligam de les seccions i té missions pròpies.

3. Problemes del patronatge de la Diputació (aclarament de la personalitat jurídica, funcions honorífiques i representatives, qüestions que susciten les despeses generals, manteniment de la Secretaria General; manteniment del personal subaltern; manteniment de l'edifici; dietes dels membres).

4. Problemes d'ampliació, d'estructuració.

5. Tota la problemàtica de la llengua i les gestions amb Madrid.

6. La vida miserable actual.

7. Control i contactes generals de la cultura, amb els mitjans següents: Biblioteca d'autors catalans; reunint tota la producció; dreçant un doble fitxer per a persones i per a matèries; publicant un butlletí d'informació adreçat a tots els autors (element de lligam amb els autors comarcals i els residents a l'estranger); registres d'editorials; registre de incorporacions culturals.

8. Qüestió de la Casa de Convalescència.

9. Publicacions supletòries (no repetir, no interferir). Textos legals històrics de Catalunya. Cartes de població. Privilegis municipals. Actes de les Corts. Sèries documentals.

Si bé les notes preparatòries tenien un fons molt crític, i pessimista, el report que pensava presentar Ramon d'Abadal en la reunió del 4 de desembre, basat en part en aquestes notes, era molt més moderat i reflexiu. De fet, en les notes preparatòries, Abadal no s'havia limitat a situar els termes de les negociacions a Madrid, i a Barcelona, sinó que, a més a més, per l'amplitud dels punts de què volia tractar, gairebé estava proposant una refundació de l'Institut o, almenys, una readaptació radical als nous temps. La proposta de vincular l'IEC a l'Instituto de España, o la d'arribar al reconeixement oficial de la Diputació de Barcelona, eren mesures imprescindibles per intentar trencar una dinàmica cada vegada més perillosa. Fins al 1964, l'Institut havia pogut justificar la seva vida lànguida i gairebé vegetativa per la manca de recursos, la situació de semiclandestinitat i les persecucions policials. El canvi d'estatus, la sortida més o menys legalitzada a la llum del dia, obligava a fer un canvi imprescindible en la tasca de l'Institut. Rejuvenir-lo, fer-hi entrar gent nova, obrir les activitats al món cultural del moment, etc., era l'única possibilitat de supervivència.

En la reunió del 4 de desembre, Ramon d'Abadal volia començar fent una explicació de les gestions que s'havien fet a Madrid (entrevistes amb el marquès de Lozoya, Ramón Menéndez Pidal,

etc.), aprofitant el marc d'una certa obertura sobre el paper de les diverses llengües que conviuen a Espanya (un paper centrat, fonamentalment, en l'alta cultura i la divulgació limitada de productes bibliogràfics i actuacions culturals i científiques). En aquestes conveses, i també en les mantingudes a Barcelona, s'havia plantejat un «escull bàsic, la manca de personalitat jurídica de l'Institut».¹⁷ Després d'aquests antecedents, Abadal exposaria el seu punt de vista:

Davant d'aquesta situació és hora, abans de tirar avant, de plantejar el problema de si es continuen o no les gestions. Cal pensar que tota continuació vàlida exigirà una legalització, que vol dir una pèrdua de sobirania (avui, en teoria, vivim segons l'estatut del 1930, que fallava en la seva base legal). Jo suposo que se'ns permet viure —en un tracte de to diplomàtic— perquè no fem res. Ara bé, aquí es posa el nus de la qüestió, ¿hem de continuar indefinidament no fent res? La missió de l'Institut envers la cultura catalana, ¿és només representar un símbol hieràtic del passat, esperant la vinguda hipotètica d'uns temps millors? (a part que no és pas aquesta la missió fundacional ni àdhuc la del any 1930). Mentrestant, la cultura no deixa de fer-se i de diluir-se cap a altres vies, deslligada ben sovint de tot esperit català. Crec (pura intuïció, perquè el futur humà no admet raons, sinó intuïcions) que, de les essències catalanes, la cultura catalana és l'única que encara pot salvar-se en el món que s'està gestant. Temo que mentre uns estem amb les mans parades, el temps treballa en contra nostra. En últim cas, l'esforç de redreçament el dia de demà haurà d'ésser molt major.

Com jo, sobre el futur, des del punt de vista catalanista, continuo (i d'això ja fa gairebé trenta anys) sense fer-me il·lusions enciseres, aquest redreçament el veig molt problemàtic. Els catalans són dintre Espanya, potser a hores d'ara dintre Catalunya, una minoria no gaire estimada. Som el dèbil (sempre al meu parer, com opinió personal que pot ésser errada, i tan debò ho fos), i crec que, en conseqüència, cal actuar estratègicament com a dèbil, no continuar la història desastrosa de Catalunya amb la il·lusió unes hores «tanto monta» i altres del «tot o res».

Amb aquest estat d'esperit meu, si no hi ha una gairebé unànime valoració en les premisses que sento, no puc tenir autoritat moral per a seguir les gestions.

Aleshores es poden prendre dues resolucions: suspendre-les, per creure que ja està bé tot com està, que el símbol mític val per tot; o continuar-les per altra persona més optimista que el qui us parla, i que ho vegi amb uns altres ulls.

Això és el que volia dir als membres de l'Institut, però les coses van anar per un altre camí. El cert era que portava un esquema preparat sobre el que volia dir i continuava: «confesso que, davant les reaccions que em semblava endevinar en els presents, vaig allunyar-me'n, improvisant».¹⁸ El canvi d'intervenció havia fet que no sortís «de la reunió massa satisfet, tampoc contrariat».¹⁹ De totes maneres, Pere Bohigas ja s'havia afanyat, quatre dies més tard de la sessió de l'Institut, a assegurar que les paraules d'Abadal (tot i ser improvisades i no respondre exactament al guió previst) havien causat un «excel·lent efecte» als assistents, «per la manera serena i clara» com plantejà «el problema de l'Institut [...]», i hi afegia: «Gràcies al vostre tacte i a la vostra objectivitat el debat s'ha iniciat en un ambient serè i de reflexió».²⁰ Per resoldre els dubtes sorgits dels canvis del contingut de la interven-

17. Ramon d'ABADAL, *Report Abadal per a la sessió de 4 desembre 1964*, AAP. Com veurem més endavant, la intervenció d'Abadal va anar per un altre camí, un xic diferent, però el pensament real d'Abadal sobre l'Institut es troba reflectit en aquest report.

18. Carta de Ramon d'Abadal a Pere Bohigas, 11 de desembre de 1964, AAP.

19. Ídem.

20. Carta de Pere Bohigas a Ramon d'Abadal, 7 de desembre de 1964, AAP.

ció del dia 4, Ramon d'Abadal va començar a preparar «un discurs d'aclariment al de l'altre dia», per presentar-lo en una «reunió especial»²¹ convocada per a tornar a discutir sobre aquestes qüestions.

En l'esquema preparat per a la intervenció en la nova reunió, Abadal, que temia que no s'havia explicat bé en la darrera sessió, va començar dient: «vaig expressar-me malament i vaig donar una idea que no responia al meu voler en plantejar la finalitat de l'operació exposada»,²² és a dir, les dues vies de negociació obertes, a Barcelona i a Madrid. En aquesta nova intervenció, Abadal havia sintetitzat bona part de les notes preparades durant el mes de novembre i havia reelaborat el discurs, conservant-ne els aspectes principals. En definitiva, volia plantejar una síntesi de les notes preparatòries de novembre i de l'esquema previst per a la reunió del 4 de desembre, del qual només havia desenvolupat alguns aspectes parcials.

En primer lloc, hi havia «les finalitats pròximes proposades [...] obtenir una situació estable i digna i un assentament econòmic per a l'acompliment de les finalitats bàsiques que foren: 1. Mantenir la cultura catalana, a base de servir de llaç d'unió, punt de contacte i insuflador de catalanitat envers tots els catalans espargits per casa i pel món, i dedicats als afers culturals en tots els sectors. Inventaris, fitxes, elements de comunicació (Dic. Torres Amat, Biblioteca); 2. Creació d'uns reduïts equips per la funció nuclear d'investigació i producció científica. Els antics secretaris redactors; 3. Obtenir un assentament econòmic que permeti portar a terme les dues finalitats exposades i acabar amb la desagradable irregularitat, que pot prendre caires tràgics, de la situació del nostre personal». Aquests eren els punts concrets sobre el funcionament de l'Institut que Ramon d'Abadal havia començat a analitzar el novembre. Seguint aquell esquema, refès en el de desembre, ara venien les «motivacions de les finalitats», és a dir, un bloc de comentaris més generals, on Abadal exposava els seus punts de vista bàsics:

Quan la instauració de l'Institut calia crear la cultura, ara va sola i dispersa, cal mantenir-la, animar-la, infondre-li l'esperit de catalanitat. Qui diu cultura, diu llengua.

La cultura i la llengua són les dues coses a salvar de la catalanitat. Del Dret privat se n'ha salvat tot el que mereixia i podia salvar-se'n. Per aquí es salvarà la condició de català; però també cal pensar amb la cultura jurídica, avui desanimada (Facultat de Dret).

Els altres aspectes de la vida, religió, econòmic, social, tendeixen a la generalització, a la desnacionalització (el temps de la moneda, dels ferros-secundari, de les carreteres, de les ensenyances tècniques, de les vindicacions [...]). Adhuc els principis nacionalistes esdevenen superats per conceptes més generals.

Cal sapiguer-se encarar amb les realitats. La història de Catalunya n'està plena, de fracassos, de l'anar contracorrent. La Renaixença fou l'encert aprofitador del corrent romàntic.

Una de les realitats, donat el problema demogràfic, és el fer-se càrrec de la necessitat d'actuar com a minoria nacional, amb ample esperit, no com a capelleta.

Salvem l'esperit, salvem la llengua i la cultura, amb una àmplia comprensió de la catalanitat.

Finalment, Abadal feia una recapitulació i insistia en dues qüestions: el paper dels secretaris redactors per a rejaovenir l'Institut, i la sobirania d'aquest com a obstacle per continuar negociant amb les administracions públiques. També, en aquest resum final, tornava a posar damunt el paper alguns dels elements que Ramon d'Abadal ja havia apuntat en les seves notes de novembre:

21. Carta de Ramon d'Abadal al marquès de Castelflorite, 7 de desembre de 1964, AAP.

22. Ramon d'ABADAL, *Esquema per a la sessió del 23-XII-64*, AAP.

La funció productiva de la cultura: «la superior investigació científica de tots els elements de cultura catalana». Avui no es tracta de crear el que ja existeix, menys de monopolitzar (Bernat Metge, Nostres Clàssics i editorials, Diccionari Moll, Fundacions de la Universitat, del Consejo, Acadèmies, etc.), sinó de suplir buits i d'ajudar com voldríem que l'INI i el CSIC fessin en els respectius sectors. Però la necessitat d'endegar un nucli motor, la crec real. L'Institut té l'experiència dels secretaris-redactors del bon temps (casos d'evasió, Calvet, excepcional).

A més, és l'única forma que l'Institut produeixi. Un Secretari general no pot fer de corrector de proves, de macip d'impremta, etc. Tampoc els membres poden fer índex, ni perdre's en les funcions mecàniques.

Encara, tothom ha de guanyar-se la vida. L'Institut no pot ésser la part de la beneficiència en la producció dels membres.

Els secretaris redactors foren i podrien tornar a ésser el dia de demà els inspiradors de la cultura catalana; els futurs membres de l'Institut. Però se'ls hauria d'haver facilitat el camí a les places bàsiques de la cultura.

Per tancar. Creure que això pugui fer-se sense tractar amb el poder públic, que disposa del diner públic i de la llei, és pura il·lusió. Creure que pugui tractar-se sense oferir res, altra il·lusió. Tot tracte suposa el dono i rebo. Tota donació per part de l'Institut suposa una estisorada en la seva autonomia (sobirania). La llibertat del no fer res, la tenim, i encara en entredit. És una mica com aquella llibertat clàssica, tan combatuda pels socialistes d'un segle enrera, del morir-se d'inanició. És un pur mite amb força vital? No ho és? Aquí l'opinió de cadascú. Per la meva part crec que el principi de la sobirania, avui per avui, és l'obstacle major que s'oposa en tots sentits al progrés humà. El tracte i la transacció són l'única base de l'entesa entre els homes.

Si hom volia que l'Institut sortís del pou, calia que cedís una part de la seva sobirania. Si hom volia que l'Institut es posés al dia, calia fer entrar nous secretaris redactors, gent jove i amb empena que impulsessin els treballs de la institució. Aquest era el missatge central de les notes i esquemes preparats per Ramon d'Abadal. Evidentment, no era l'únic a defensar aquesta posició. Jordi Rubió li donava suport i, uns anys més endavant, continuaria les negociacions. El pare Miquel Batllori, que havia dut a terme algunes de les primeres entrevistes a Madrid (i les havia fet sempre en nom de la institució, no en representació d'alguns dels seus membres), també seguia aquesta línia. Pere Bohigas, per la seva banda, va preparar un paper (sense data, però de desembre del 1964 o gener del 1965) que anava en la línia del que ja havia expressat Ramon d'Abadal. Per començar, Bohigas considerava «de màxima importància poder normalitzar la situació jurídica de l'Institut», de manera que aquest pogués actuar obertament davant de les administracions públiques. Si, per fer tot això, calia modificar l'Estatut de la institució, això no significava negar el seu passat, sinó actualitzar la seva situació. I en una posició una mica més matisada que la d'Abadal, Pere Bohigas comentava que «l'Institut ha d'amotllar-se a les circumstàncies actuals —que fa 25 anys que duren, un quart de segle!— si vol garantir la seva continuïtat», sense perdre, això sí, «les característiques bàsiques [...] i la garantia de poder complir la missió que li fou encomanada pels seus fundadors».

A la fi, en una «sessió molt moguda i bastant caòtica», el 29 de desembre, es va aprovar la resolució de nomenar una comissió, integrada per Ramon d'Abadal, Josep M. de Casacuberta i Joaquim Carreras i Artau, «per a prosseguir les gestions a Madrid i a Barcelona». El ple delegava en aquesta comissió i «[...] desitja que les negociacions contribueixin decisivament a obtenir per a

l'Institut el reconeixement, pels organismes de l'Administració espanyola, de la seva condició d'Acadèmia, amb el mateix caràcter que les altres Acadèmies de Barcelona (de Bones Lletres, de Medicina, etc.). Desitja, també, la consecució d'una entesa amb la Diputació de Barcelona que sigui compatible amb la pròpia independència dins l'esfera de la seva actuació com a Acadèmia».²³

Amb el suport del ple de l'Institut, la comissió va començar a treballar tot seguit. El 31 de desembre es va reunir al domicili de Ramon d'Abadal, i amb la incorporació del pare Miquel Batllori. El punt principal que s'havia de discutir eren les gestions a Madrid. A finals de gener, Abadal va començar a preparar el guió de treball de cara a l'entrevista concertada que tenia amb el marquès de Castelflorite, president de la Diputació de Barcelona. A la fi, el 27 de gener, es va produir la trobada d'«una hora i mitja deixant bastant dibuixat el panorama». Dos dies més tard, Abadal passava en net les notes de la reunió i l'endemà, en una reunió amb Joaquim Carreras i Josep M. de Casacuberta, els va explicar les línies generals de l'entrevista. Segons el report, en la conversa amb el president de la Diputació s'haurien recollit pràcticament tots els elements que, durant dos mesos, havien estat font de discussió i negociació entre els membres de l'Institut.²⁴

1. Qüestió primordial a tota entesa és la sistematització legal de l'Institut, que viu avui al marge de la llei (ni és associació, ni és corporació).²⁵

2. Conveniència que l'Institut obtingui la categoria de corporació (amb la renúncia consegüent que sigui una simple oficina o servei de la Diputació), a fi de defugir intromissions governatives.²⁶

3. Consagració de la seva autonomia científica (no independència absoluta, perquè sempre queda el lligam administratiu de creació), amb personalitat reconeguda pels centres científics internacionals.

4. Constatació que la vida de l'Institut està avui a mercè de l'autoritat governativa i viu per la tolerància d'aquesta, a fi d'esquivar tot conflicte propagandístic foraster.

5. Necessitat que la sistematització jurídica (única base d'assentament per a la personalitat legal i, per tant, de tota possible autonomia) vingui del Ministeri [d'Educació]. No cal pensar que el Ministeri l'atorgui sense una entesa prèvia Institut-Diputació.

6. Conveniència que dins la sistematització de la personalitat legal s'involucri la qüestió de la relació bàsica Institut-Diputació (a fi de deixar resolt els recels i les friccions locals que poguessin sorgir d'una banda i l'altra).

23. *Sessió de l'Institut del 20 de gener de 1965. Acords sobre la Comissió delegada*, AAP. L'acord escrit té data de 20 de gener, però la reunió on es va produir el nomenament dels integrants de la comissió es va fer el 29 de desembre, tal com consta en l'agenda personal de Ramon d'Abadal.

24. Existeixen dues versions del report que recull els punts principals de la reunió. La versió catalana és *l'Esquema interpretatiu dels punts insinuats en la conversa privada amb el President de la Diputació (27-I-1965)*. La versió castellana és *el Resumen de puntos tratados en conversación sostenida por los Sres. Marqués de Castell Florite y Abadal en 27 de Enero de 1965*. El primer document sembla l'esquema que Ramon d'Abadal va fer als membres de l'Institut; el segon seria el resum que el mateix Abadal va fer arribar al president de la Diputació, perquè aquest donés el seu vistiplau a tot allò de què es va tractar durant la reunió.

25. «Constatación de la posición falsa en la actual vida del Institut que le deje sometido a los vaivenes de la tolerancia gubernativa.»

26. «Cuestión primordial a todo entendimiento la regularización en forma legal de la situación del Institut.»

7. Necessitat, prèvia a tota sistematització legal, que l'Institut procedeixi a la seva reorganització interna, d'acord amb les necessitats i els imperatius científics del dia i les seves finalitats. Cal poder presentar al Ministeri un estatut, que és la base ineludible de tota l'operació.

8. Conveniència que aquesta reorganització es faci acordant-se particularment amb el president de la Diputació, per a poder obtenir la posterior conformitat.²⁷

9. Necessitat imprescindible que el text de l'eventual decret que atorga la personalitat legal a l'Institut sigui prèviament acordat entre aquest, la Diputació i el Ministeri.

La segona part del document que Ramon d'Abadal estava exposant als seus companys de l'Institut feia referència a la relació Institut-Diputació:

10. El president podria desentendre's del problema (no pas fàcil ni agradable) de l'Institut, posició a la qual l'invitarien els acords del 1930, altrament no legals. Sobre el president recauen, però, dos imperatius d'ordre moral: el fet que fou la Diputació la fundadora de l'Institut amb el fi d'atendre la creació d'una cultura catalana aleshores gairebé inexistent; la responsabilitat actual de la Diputació, com a corporació pública la més indicada per atendre el manteniment i floriment d'aquella cultura. Si fos factible una entesa, el president opina que bona part d'aquesta funció podria ésser *novament* encomanada a l'Institut, però creu també que aquesta comanda comporta i justifica un cert control de la Diputació.²⁸

11. Això no suposaria una minva de l'autonomia científica de l'Institut, que fóra plena. Tampoc suposaria un monopoli de la Diputació sobre els treballs i funcions de l'Institut. Com a corporació autònoma que seria, l'Institut podria emprendre, al marge dels encomanats per la Diputació, tots els treballs culturals que cregués convenients, fos per iniciativa pròpia, fos per comanda de l'Estat, d'altres corporacions o de simples particulars, i sempre dintre el marge i els límits de l'Estatut.

12. El president creu que és bàsic trobar una fórmula jurídica que permeti deixar establert el patronatge i aquell control de la Diputació, fórmula que hauria de figurar en el decret ministerial creador de la personalitat jurídica de l'Institut i ésser traduïda en el seu Estatut.

13. El president no té inconvenient de cap mena que l'Institut tingui eventualment com a comissionat el senyor Pi Suñer [*sic*] per a la preparació i sistematització de tal fórmula, a fi que tingui, un bon cop obtingut el mutu consentiment, una consistència jurídica.²⁹

27. «El Presidente apunta la conveniencia del conocimiento previo de esta reorganización a fin de facilitar la posterior conformidad.»

28. «El Presidente opina que sobre la Diputación pesan dos imperativos de orden moral: el hecho de que la Diputación fue la fundadora del Institut con el fin de atender a la creación de una cultura catalana; la necesidad de atender en el día de hoy al mantenimiento y floración de aquella cultura. El Presidente desearía poder encomendar de nuevo buena parte de esta función al Institut, pero precisaría para ello llegar previamente a un entendimiento y establecer un cierto control por parte de la Diputación.»

29. «El Presidente admitiría la insinuación de Abadal de que fuese eventualmente comisionado por el Institut el Sr. Pi Suñer [*sic*] para la preparación y sistematización de tal fórmula, a fin de que, una vez obtenido el mútuo consentimiento, tuviese una consistencia jurídica.» Efectivament, Josep M. Pi i Sunyer es va encarregar de fer els primers esborranys per a la reforma de l'Estatut de l'Institut i la seva legalització, de cara a convertir-lo en una corporació que «[...] actuarà como Academia y tendrá su sede en Barcelona. Poseerá plena capacidad jurídica para adquirir y administrar bienes de todas clases, contratar y obligarse y disponer de sus recursos económicos (Proposta de redacció de l'article 1r de l'Estatut de l'IEC, en la carta de Josep M. Pi i Sunyer a Ramon d'Abadal, 29 de maig de 1965, AAP).»

14. La base de partida del lligam Institut-Diputació seria confiar a l'Institut l'assessoria de la Diputació en el sector i sota l'aspecte cultural de les seves activitats. La Diputació es reserva, de totes maneres, el dret de crear i sostenir altres entitats de tipus cultural, sota la seva directa dependència, amb tota llibertat i a plena discreció.

15. La Diputació, en cas d'arribar a una avenença d'entesa, facilitaria a l'Institut els locals necessaris i convenients per al seu funcionament, especialment la Casa de Convalescència, i es faria càrrec de les despeses generals de l'entitat a partir d'un pressupost sotmès a la seva aprovació i el rendiment de comptes corresponent.

16. L'altre vessant de l'afer, el més important en l'actuació, fóra l'encàrrec de la Diputació a l'Institut de la direcció i l'execució d'iniciatives d'alta cultura que l'Institut podria proposar i la Diputació eventualment acollir, condicionant-ne la realització i el finançament en cada cas. El president opina que sobre aquest aspecte, resolt el primer, no es presentarien dificultats importants.

Una setmana més tard, el pare Miquel Batllori tenia una entrevista amb el ministre d'Educació Nacional, Manuel Lora Tamayo. Abans, però, que tingués lloc la trobada, Abadal va escriure al pare Batllori per informar-lo de la seva entrevista amb el president de la Diputació i de les converses mantingudes amb Josep M. de Casacuberta i Joaquim Carreras.³⁰ Tal com ho plantejava Abadal, es tractava d'una jugada complexa, en la qual el Ministeri legalitzaria l'Institut «com a Corporació pública (a la manera de les Acadèmies)», mitjançant un decret que establís aquest principi i, a la vegada, fixés el lligam entre l'IEC i la Diputació i el vincle entre l'IEC i l'Instituto de España: «Vol dir que caldria partir del principi que sobre *el contingut* del Decret ha d'haver-hi entesa prèvia entre el Ministeri, el President de la Diputació i l'Institut, i encara, en el seu cas, amb el President de l'Institut d'Espanya (i consulta oficiosa amb el Director de l'Acadèmia espanyola?)». Per tant, es trobaven davant d'una situació plena de matisos:

És evident que el Ministeri no farà res sense la prèvia consulta i assentiment de la Diputació. Vol dir que el primer problema a resoldre, cronològicament, és el de l'entesa Institut-Diputació, i la solució d'aquest problema és llarga i no pas segura [...].

Aleshores el que caldria recaptar ara del Ministre, no és pas la publicació immediata d'un Decret (altrament pel moment inviable), sinó la conformitat en preparar-lo de mutu acord amb tots els interessats, posant-hi de part seva una col·laboració favorable i activa; i pensant també que l'Institut hauria de rebre de part de l'Estat l'encàrrec especial de la cura de les llengües i en el possible dels aspectes de la cultura catalana que l'Estat cregués en cada moment convenients. Aquí opinem que la manera més apropiada de fer passar l'eventual Decret pel perillós escanyall del Consell de Ministres és portar-lo involucrat en una operació conjunta lingüístico-cultural catalano-basca-gallega. I que la conversa de V. amb el Ministre, més que a determinacions concretes, que potser resultarien prematures, hauria d'ésser exploratòria sobre la visió i el concepte i la disposició del Ministre sobre el problema en general. És a dir, una conversació preparatòria que proporcionés les bases per a anar delimitant i fixant el conjunt de l'operació, que no és pas certament senzilla [...].

El 6 de febrer, en una reunió al domicili de Ramon d'Abadal, Miquel Batllori va exposar els punts principals d'aquella conversa.³¹ En primer lloc, el ministre volia que l'Institut i la Diputació

30. Carta de Ramon d'Abadal a Miquel Batllori, 31 de gener de 1966, AAP.

31. *Conversa del pare Batllori amb el ministre d'Educació el 2 de febrer de 1965*, AAP.

arribessin a un acord sobre el funcionament del primer. En segon lloc, el ministre no creia «convenient equiparar l'Institut amb els gallecs i els bascs per la categoria superior científica», se suposa que de l'Institut. En tercer lloc, «estima difícil i poc seguidor el camí de l'Institut d'Espanya pel tempteig que en féu amb l'Acadèmia de Ciències» de Barcelona (a través del doctor Ramon Pasqual). I, finalment, «està disposat a elaborar un Decret especial per a l'Institut com a encarnant la llengua i la cultura, a instàncies de la Diputació».

En relació amb el que Ramon d'Abadal havia exposat en la carta prèvia al pare Miquel Batllori, sembla bastant clar que les propostes del ministre estaven per dessota de les expectatives creades. La vinculació amb l'Instituto de España no era viable; la conjunció de catalans, bascs i gallecs, tampoc. Semblava que l'única sortida era la negociació amb la Diputació. Tan bon punt l'acord fos possible, el Ministeri intervindria. En aquest punt, les negociacions es van col·lapsar. Aparentment, s'havia arribat al punt màxim de tolerància de les autoritats franquistes. Tot i això, encara es va intentar tirar endavant tot l'assumpte. El 19 de febrer es va convocar un ple de l'Institut per parlar de l'entrevista de Madrid i de la mantinguda amb el president de la Diputació. La sessió va ser «molt moguda però portada a bon fi», segons Abadal, la qual cosa indicaria que es van aprovar les gestions i es va acceptar de continuar per aquesta via. A partir d'aquesta voluntat, es van fer dues coses. D'una banda, es va encarregar a Josep M. de Casacuberta que preparés uns esborranys de modificacions dels Estatuts i el Reglament de l'IEC. De l'altra, Ramon d'Abadal va escriure al president de la Diputació una nota en què explicava la situació després de la reunió de febrer. I és en aquest punt que la dinàmica es va tornar a trencar. El marquès de Castelflorite no va contestar fins a finals de juliol, dient que se n'anava de vacances i que s'enduria la nota d'Abadal (de febrer) per estudiar-la, i hi afegia: «La apariencia es de congelación. Sin embargo, le puedo asegurar que no es así».³² Això significava una cosa molt senzilla: s'havia perdut mig any per a endegar aquestes qüestions. Aparentment, la legalització de l'IEC no era un assumpte ni prioritari ni agraït per al president de la Diputació. A més a més, cal suposar que, a Madrid, tampoc era un afer que fos urgent de solucionar, més aviat al contrari.

Tancat, de moment, el camí de les negociacions amb les administracions franquistes, els membres de l'Institut van estar treballant en qüestions internes. L'afer més important del 1965 va ser l'estudi de les modificacions de l'Estatut de l'IEC i el Reglament. Al llarg d'aquell any, es van anar succeint les reunions, i cada un dels membres de l'Institut va estar preparant les seves opinions i propostes. Després de l'estiu, van començar les reunions generals per discutir aquesta qüestió. La sessió del 15 d'octubre va ser «tempestuosa»; la del 29, «s'encalla en el Pròleg». El 12 de novembre n'hi va haver una altra, marcada per les «deliberacions interminables». El 26 d'aquell mes, una nova reunió «que resulta un caos». El 10 de desembre «tenim la reunió que avança molt relativament per la redacció de l'Estatut». En definitiva, almenys en aparença, el resultat de l'any 1965 era força pobre.

L'any 1966 va començar, com l'anterior, amb discussions internes. En aquesta ocasió, el problema es va plantejar arran de la proposta de desdoblament de la Secció de Ciències i la creació

32. Carta del marquès de Castelflorite a Ramon d'Abadal, 24 de juliol de 1965, AAP.

d'una de nova a la qual seria «encomanat el conreu de matèries tals com la filosofia, el dret, la geografia humana, la sociologia, l'economia i llurs respectives aplicacions».³³ És en aquest moment que Ramon d'Abadal va escriure a Jordi Rubió, per expressar-li el seu desànim més absolut i el seu cansament davant la immobilitat de l'Institut, davant la vellesa, davant d'un futur cada vegada més escàs. Era una carta escrita a l'amic de cinquanta anys, l'únic que li quedava de la seva generació, l'únic amb qui podia compartir uns records molt determinats, amb qui es podia sincerar. La franquesa de les cartes que es van encreuar així ho demostren. Jordi Rubió, tot i els tràfecs i la realitat, intentava mantenir l'optimisme, però també reconeixia que l'absència d'Abadal havia estat decisiva per a les activitats de l'Institut:

[...] No saps prou la falta que fas, a tot arreu. A l'Acadèmia i sobretot a l'Institut, tot i que no penso que visquem només de records, perquè anem publicant. Has vist el gran llibre de botànica d'en Masclans? Ara acaben de sortir els dos volums de l'homenatge a Nicolau. [...] És clar que no tenim les colles que abans voltaven al redòs de l'Institut, però si tinguéssim local i no ens fos negat el dret a subsistir, [?] i podríem treballar públicament d'acord amb la Universitat. Ara som com el llatzaret per a molts. Des que no estàs bo, no hem tornat a tenir les sessions del reglament. Sense tu, no podien tenir eficàcia.

[...] L'Institut ja abans del 36 anava bé. El meu pare sempre m'ho deia. A l'Hospital, amb la Bib. al costat i els seus serveis amb local propi, hauria estat allò que somiàvem. I en part el mal s'hauria corregit si no ens haguessin tancat can Dalmases. Veurem si el nou governador [Tomás Garicano Goñil] persisteix en la línia de l'anterior [...].³⁴

Era una amistat prou fonda perquè Jordi Rubió digués a Abadal, si aquest encara no ho sabia, els anys que feia que seguia de prop i admirava la seva vida d'home d'estudi i lliurat a les tasques del comú, i hi afegia: «Això fa que em senti un poc desvalgut si no puc comptar amb el teu criteri o el teu consell».³⁵ I era prou fonda perquè Ramon d'Abadal s'ofereís, immediatament, en una lletra de resposta a «la tan agradable del 9», per tornar a fer les reunions de la Secció Historicoarqueològica al seu domicili, després d'estar «cinc setmanes llargues [...] al llit».³⁶

Les negociacions estaven pràcticament paralitzades. Pere Bohigas havia mantingut una entrevista amb el president de la Diputació, on s'havia tractat dels punts que, ja el 1964, s'havien plantejat, però no havia donat més resultats.³⁷ Si per a les administracions franquistes, l'assumpte estava bloquejat, per al ple de l'Institut, el llistó de les condicions i exigències s'havia posat a un nivell força alt. No només estava disposat a denunciar tota l'estructura «científico-cultural» paral·lela que havia muntat la Diputació per buidar de continguts l'IEC, sinó que també demanava, una vegada per totes, que no s'obstaculitzés la continuació dels seus treballs, i hi afegia: «que sigui alçada la in-

33. J. CARRERAS I ARTAU; O. de BOLÓS, *Comunicació al Ple*, 12 de gener de 1966. Jordi Rubió no era massa partidari d'aquest desdoblament. La Secció Historicoarqueològica, a la qual pertanyien ell i Abadal, [...] no és partidària que les *tècniques* es considerin de la incumbència de l'Institut, i hi afegia: «Ens hi va bé un musicòleg però no un pianista. Tampoc creiem que la Hca. pugui prescindir de la història de la cultura i del pensament, de la geografia històrica, de la H^a. del Dret, de la H^a Econòmica i social [...]» (Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, 27 de febrer de 1966, AAP).»

34. Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, 30 d'agost de 1966, AAP.

35. Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, 9 de gener de 1967, AAP.

36. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 12 de gener de 1967, AAP.

37. Carta de Pere Bohigas a Ramon d'Abadal, 13 de gener de 1967, AAP; i *Memorandum* (sobre l'entrevista entre el president de la Diputació i Pere Bohigas), 6 de desembre de 1966, AAP.

terdició que ens han fet inaccessible els locals de la Casa de Convalescència.³⁸ Era una reivindicació lògica, però també era començar la casa per la teulada, sobretot després de l'experiència dels anys 1964-1965. De fet, si el franquisme no tenia cap interès a arreglar la situació de l'Institut (i el marquès de Castelflorite n'estava donant bones mostres), dins l'Institut hi havia un corrent d'opinió no gens menyspreable que hauria optat per una posició dura. En el fons d'aquesta actitud hi havia un discurs que justificava la inactivitat de l'IEC per les condicions imposades pel franquisme després de la guerra. Sense local, sense diners, sense reconeixement legal i públic, no es podia fer res. Al costat d'això, hi havia l'argument que tota negociació volia dir capitulació, deslleialtat als principis fundacionals i als principis morals de la institució. Abadal tenia respostes per a tots els dubtes i objeccions:

[...] El local té una importància, però sempre secundària. L'article 1er. de l'Estatut fundacional, redactat per Prat de la Riba, deia així: «[...] tindrà per objecte la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana». Per a l'acompliment d'aquesta única i suprema finalitat el bon local és un ajut, però no és essencial. És més essencial la dotació econòmica que permet viure, desenvolupar-se, treballar. I aquesta dotació és el que demanàvem a la Diputació, que ens va fundar. No que no ens obstaculitzí, sinó que ens dongui els medis de viure dignament i d'acomplir la missió que se'ns va encomanar al fundar l'Institut.

És massa estesa la idea que rebre diner públic és un *favor* que fa l'Autoritat que el concedeix i que minimitza al qui el rep. Això és un absurd, el diner públic és dels ciutadans i l'Autoritat té el *deure* d'aplicar-lo bé i amb totes les garanties als fins de la ciutat útils i necessaris. La dotació de l'Institut no fóra més que l'aplicació del diner públic a un servei públic cultural. Si el servei es creu útil i necessari —com es cregué quan la fundació— cal dotar-lo; si no, cal proclamar la inutilitat pública de l'Institut, la seva categoria purament decorativa.

No obstant, la contrapartida és que l'Institut realitzi —o quan menys estigui en condicions d'acomplir-lo— aquest servei. És aquest el cas? Sobre això fa dos anys que demano examen de consciència, i continuo demanant-lo [...].³⁹

Les negociacions, a Barcelona i a Madrid, estaven pràcticament paralizades. Darrere d'això, l'Institut anava fent la seva vida esllanguida. Enmig d'aquesta situació, l'estiu del 1967 va ser nomenat nou president de la Diputació Josep M. de Müller i d'Abadal, nebot de Ramon d'Abadal. Amb aquesta designació, semblava que, en teoria, l'afer IEC-Diputació, almenys en les instàncies provincials, podria entrar en una via de resolució que, almenys, podia donar uns resultats positius a mig termini. Un dels primers actes en què va haver de participar Josep M. de Müller va ser el cinquantenari de la mort de Prat de la Riba.⁴⁰ Tant Jordi Rubió com Ramon d'Abadal van seguir amb molta atenció el desenvolupament dels actes i la intervenció de Müller, per veure per on podien anar les coses.⁴¹

38. Carta del president de la Diputació, sense signar, 21 de novembre de 1966, AAP. Abadal la va qualificar de «carta ben desgraciada».

39. Carta de Ramon d'Abadal a Pere Bohigas, s. d. (30 de novembre de 1966), AAP. Aquesta carta és la resposta d'Abadal a la carta que l'IEC va enviar al president de la Diputació, el 21 de novembre de 1966.

40. Ramon d'Abadal hi va participar amb un article a *Destino*, «Prat y la historia», núm. 1.564 (25 de juliol de 1967). Dues valoracions negatives d'aquests actes a J. MELIÀ, *Informe sobre la lengua catalana*, Barcelona, 1970, p. 237; i P. BOSCH-GIMPERA; R. OLIVAR-BERTRAND, *Correspondència 1969-1974*, Barcelona, Aymà, 1978, p. 21 i 22.

41. Carta de Jordi Rubió a Josep M. de Müller, 4 d'agost de 1967, AAP. Carta de Ramon d'Abadal a Josep M. de Müller, 2 d'agost de 1967, AAP. Tots dos es posaven a disposició del president de la Diputació per discutir l'afer de les relacions entre l'IEC i la Diputació.

Amb aquestes noves perspectives, era l'hora de fer un nou balanç, encara que fos parcial, abans d'iniciar el que semblava una nova etapa. Aquesta vegada, va tocar de fer-lo a Jordi Rubió:

[...] Moltes vegades penso que l'estructura de l'Institut, molt semblant a la del Centro de Estudios Históricos, ja es demostrà poc flexible quan foren creades les noves seccions, però s'hauria adaptat creant subseccions. Les interrupcions en la vida de l'Institut li han estat fatals; no ha pogut evolucionar al ritme de les coses i ara ens trobem que el ser de l'Institut és un honor, però no posa a la mà dels membres cap ressort nou per a influir en la cultura ni en la ciència catalana, com no sigui amb el seu treball personal. L'any 1907 la universitat era poc eficient; avui ha millorat i en moltes coses ha pres la iniciativa. Jo no seria partidari de canviar la *constitució* de l'Institut: per respecte *al que diran*, tal com sona. Però deixant-ho exteriorment intacte, ha de variar per dins essencialment. Ja fa molts anys que en realitat és una editorial. Gràcies a tu i a en Ferran Soldevila edita treballs *nascuts* a l'Institut, i gràcies a la Societat de Biologia publica estudis que també se'n poden dir fills. La Societat Catalana d'E.H. la formen més aficionats que tècnics. Hauríem de poder fomentar l'*especialitat catalana* d'acostament [a] la universitat catalana quan sigui possible.

Tot això és difícil de dur a terme mentre haguem d'estar a l'*oposició*. Però ho hauríem de preparar per al moment que fos propici. I hauríem de pensar en un altre president. Tu ho deus veure com jo.⁴²

Els darrers mesos del 1967 es van intensificar els contactes entre l'IEC i el president de la Diputació, a la vegada que, com es pot entreveure per la carta de Jordi Rubió a Abadal, dins l'Institut es preparava la candidatura de Rubió a la presidència de la institució. Els contactes amb Josep M. de Müller, facilitats pel seu parentiu amb Ramon d'Abadal, es van intensificar a partir del setembre, en què Abadal va mantenir una llarga entrevista amb el seu nebot. Unes setmanes més tard, van ser Pere Bohigas, Jordi Rubió, etc., els qui van visitar-lo. L'1 de desembre, el ple de l'Institut s'havia mostrat d'acord a continuar les negociacions pel camí que s'havien dut fins aleshores. A començament de gener del 1968, Josep M. de Müller havia mantingut una entrevista, a Madrid, amb el ministre d'Educació Nacional, Lora Tamayo, sobre l'afer de l'Institut. A la tornada, va parlar amb el seu oncle per dir-li que l'entrevista de Madrid havia anat bé,⁴³ i que es posaria en contacte amb Jordi Rubió per començar a discutir la qüestió de l'Estatut de l'IEC i la relació entre aquest i la Diputació. Amb tot això, Ramon d'Abadal estava reclòs a casa seva, no podia sortir per culpa de l'asma (i de l'edat) i havia de demanar a Jordi Rubió que fessin les reunions de la Societat Catalana d'Estudis Històrics a casa seva. Des d'aquest observatori, Abadal anava rebent notícies de les discussions internes de l'Institut al voltant de la reforma de l'Estatut, així com de la lentitud amb què es desenvolupaven els contactes i les negociacions amb la Diputació. Segons la seva opinió, la conjuntura era immillorable per deixar enllestida la qüestió. El president, Müller, tenia la ferma voluntat de trobar una solució; havien passat molts anys des de la fi de la guerra; la vida cultural catalana havia tendit a un cert revifament en el marc del control dictatorial (bona presència de llibres en català al carrer, càtedres i assignatures de filologia catalana a la universitat, teatre en català, etc.), per bé que sempre en condicions força precàries. Per a Abadal, no hi havia condicionaments externs insuperables que frenessin el procés de normalització de l'IEC. Si hi havia obstacles, aquests venien més del costat de l'Institut:

42. Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, 31 d'agost de 1967, AAP.

43. Targeta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 23 de gener de 1968, AJRB.

[...] Vist des d'aquest meu retir dóna la impressió que la majoria dels membres de l'Institut consideren la Institució com cosa marginal a la producció científica i especialment a la seves activitats personals. Pensen més amb la pareneria que amb l'eficàcia científica i cultural. És clar, tot això és ben diferent de l'Institut que concebia Prat, l'Institut d'aquells bons temps de la nostra joventut. Potser una part es deu a les condicions actuals de la vida; potser al desentrenament de tants anys, al canvi generacional [...]. Jo no veig altre camí de renovació que d'entrada de personal nou, d'adjunts i de secretaris redactors.

Temo que ara vindrà el saboteig de l'Estatut aprovat. És possible, és comprensible, que el President de la Diputació o el Ministre demanin, més aviat que modificacions, addicions. I aleshores, l'estripar-se les vestidures de la indignació! Millor que m'equivoqui. Hi ha moments que penso que potser sóc jo el que vaig errat i visc fora de temps. Pacència.⁴⁴

Dos anys després, dia a dia, Abadal tornava a lligar l'IEC i la seva situació a la pròpia projecció vital. Dues històries entrellaçades des del llunyà any 1907, quan es va fundar l'Institut. Sense forces físiques per encapçalar (i és dubtós que, en cas que hagués pogut, ho hagués fet) una renovació a fons de l'Institut i impulsar les negociacions amb la Diputació (entre el 1964 i el 1968 havien passat quatre anys de creixents dificultats físiques i problemes de salut), Ramon d'Abadal es va afegir a la iniciativa de Josep M. de Casacuberta i Josep de C. Serra i Ràfols de proposar Jordi Rubió com a president de la institució.⁴⁵ El motiu d'aquesta decisió era molt senzill: tenir un «president que pogués seguir una política»,⁴⁶ en un moment en què, gràcies al nou Estatut, calia nomenar un president general. Bona part dels membres de l'IEC estaven d'acord en la proposta i, tan important com això, Josep M. de Müller donava per feta l'elecció de Rubió. Aquest, que en un primer moment s'hi havia mostrat contrari per raons d'edat,⁴⁷ finalment s'havia decidit a acceptar el nomenament, si així evitava que hi haguessin divisions i «bandositats amb altres noms», i hi afegia: «Però em fan por les insídies que no són altre cosa que dissimulacions de personalismes petits».⁴⁸ Amb tot, comptava amb la col·laboració, l'ajuda i el consell de Ramon d'Abadal per tirar endavant la tasca. L'acceptació de Jordi Rubió, a l'expectativa de l'elecció definitiva, coincidia en el temps amb l'aprovació provisional del nou ministre d'Educació Nacional de la redacció del decret que reconeixia l'IEC com a corporació pública, és a dir, legalitzava la seva situació. Per Ramon d'Abadal, feia molta il·lusió que fos Jordi Rubió qui tornés a posar en marxa l'Institut; i li deia: «la teva autoritat, per tothom reconeguda, ho ha de fer possible»,⁴⁹ sobretot si tenien en compte que el nomenament de Jordi Rubió «era l'únic camí que podia portar a la renaixença de l'Institut, que és la taula última» que els quedava «per a salvar la catalanitat de la nostra cultura»,⁵⁰ almenys d'aquella cultura impulsada per l'Institut d'Estudis Catalans dels primers anys, és a dir, l'alta cultura que sempre havien defensat la majoria de components de l'anomenada «generació de l'Institut».

44. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 7 de març de 1968, AJRB.

45. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 11 d'abril de 1968, AJRB. Carta de Josep de C. Serra i Ràfols a Ramon d'Abadal, 15 d'abril de 1968, AAP.

46. Carta de Josep de C. Serra i Ràfols a Ramon d'Abadal, 15 d'abril de 1968, AAP.

47. Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, 28 d'abril de 1968, AAP.

48. Carta de Jordi Rubió a Ramon d'Abadal, Corpus 1968, AAP.

49. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 11 de juny de 1968, AAP.

50. Carta de Ramon d'Abadal a Jordi Rubió, 7 de juliol de 1968, AAP.

Tot i l'optimisme d'Abadal, l'energia de Jordi Rubió i la bona voluntat de Josep M. de Múller, el decret no va ser aprovat i les coses van tornar als seus inicis. Els intents de trobar una via de menor resistència en l'Administració franquista, a partir de noves iniciatives, no va prosperar en els dos anys següents. El problema de base era el de sempre: les poques ganes del franquisme de legalitzar una institució que, des de feia anys, havia de tenir en compte la «magnanimitat» de l'Administració de deixar-la viure en una situació de semiclandestinitat tolerada. De fet, no es va poder trencar el cercle viciós que aquesta situació comportava. Abadal i Rubió, i altres membres de l'IEC, haurien volgut renunciar a un cert grau de «puresa» a canvi de més mitjans per treballar. Aquests mitjans no es podien aconseguir si tot l'IEC no sortia de la seva situació alegal, i el franquisme no tenia cap interès especial a treure'l d'allí, tot i que tampoc no podia engegar la policia a detenir els seus membres i liquidar la mínima infraestructura existent (cosa que ja assenyalava Martí de Riquer en el seu informe del 1964).